

<https://doi.org/10.18485/analiff.2021.33.1.6>
811.112.2'373.7

Узроци перзистенције опсолетних генитива у немачкој фразеологији

Бранислав Д. Ивановић*

Универзитет у Београду, Филолошки факултет, Катедра за германистику

Кључне речи:

фразеологизам
фразеолошка
стабилност
фосилизована
синтаксичка обележја
опсолетни типови
генитива
адвербални *genetivus
possessivus*
genetivus superlativus
субјекат у генитиву

Апстракт

Структурна стабилност фразеологизма једно је од оних дистинктивних обележја овог језичког знака којем је немачка фразеологија у досадашњим истраживањима поклањала изузетно велику пажњу. Она се дефинише као устаљеност компонентског састава, што подразумева најчешће веома ограничене могућности експанзије, редукције или замене компонената, а истовремено и врло ограничене могућности различитих синтаксичких трансформација. Системска стабилност се у немачкој фразеологији по правилу одређује и као једни узрок за постојање различитих фосилизованих обележја у формалној структури одређеног броја фразеологизама у савременом немачком језику, која воде порекло из минулих епоха (пре)историје немачког језика, при чему се остали могући узроци занемарују. У раду се полази од претпоставке да системска стабилност представља искључиво само један од фактора перзистенције фосилизоване синтаксе фразеологизама те да је она резултат и осталих могућих фактора. На примерима три типа опсолетних генитива, адвербалног *genetivus-a possessivus-a*, субјекта у генитиву и адноминалног *genetivus-a superlativus-a* утврђују се и остали узроци перзистенције опсолетних генитива: немоделираност фразеолошке супкласе, утицај синтаксе класичних језика, могућност секундарне фразеологизације и порекло фразеологизма. (примљено 6. марта 2021; прихваћено 4. јуна 2021)

1. Проблем одређења системске стабилности фразеологизама

Фразеологизми и у системском и у функционалном смислу представљају изузетно комплексне језичке јединице. Без обзира на то којој супкласи припадају, сви се одликују лексикализованошћу (нем. *Lexikalisierung*, *f*) јер представљају јединице фразеолексикона, али и вишекомпонентским саставом своје структуре (нем. *Polylexikalität*, *f*) јер се састоје од минимално две компоненте. Додатна обележја фразеологизама су структурно-семантичка стабилност (нем. *strukturell-semantische Festigkeit*, *f*, *strukturell-semantische Stabilität*, *f*) и идиоматичност (нем. *Idiomatizität*, *f*) (Fleischer, 1997: 30). Оба обележја су градуелног карактера и могу се сагледати једино из перспективе теорије центра и периферије (Fleischer, 1997: 29; Schirpan, 1992: 11, 47–48): централне и прототипичне фразеолошке супкласе одликују се високим степеном идиоматичности и структурне стабилности, док се присуство наведених обележја смањује, а у неким случајевима и потпуно нестаје код периферних супкласа фразеологизама.

Одређење фразеолошке стабилности једна је од централних тема класичне немачке фразеологије, а актуелна је и данас с обзиром на то да се може сагледати из различитих перспектива: психолингвистичке (Häcki Vuhofer, 1999: 199–210; Häcki Vuhofer, 1989: 165–175; Burger, 2003: 17–18), прагматичке, на основу које се издвајају комуникативни фразеологизми као посебна подгрупа (Römer, 2006: 201; Burger, 2003: 29–31), али и структурне.

Структурну фразеолошку стабилност није једноставно дефинисати (Burger, 2003: 16). Најупутније ју је одредити као устаљеност компонентског састава фразеологизма, што подразумева немогућност или врло ограничену могућност експанзије новим компонентама, немогућност редукције или супституције истих унутар фразеологизма, али и немогућност или врло ограничену могућност вршења одређених морфосинтаксичких трансформација уобичајених за слободне синтагме и реченице у синтакси (Römer, Matzke, 2005: 169). Наведено гледиште еминентни немачки фразеолози допуњавају и тврдњом да се структурна стабилност фразеологизама у савременом немачком језику по правилу очитује и у присуству морфолошких и синтаксичких аномалија, које представљају реликте минулих епоха у историјском развоју немачког језика (Burger, 2003: 20; Fleischer, 1997: 37, 46–49; Palm, 1997: 31–32), што намеће закључак да је управо ово градуелно обележје *de facto* једино одговорно за присуство фосилизованих елемената на различитим нивоима структуре фразеологизма у савременом језику.

Структурна стабилност свакако јесте изазвана споријим дијахронијским динамизмом фразеолексикона немачког језика, али апсолутизација овог обележја као фактора перзистенције реликтних елемената код одређеног броја фразеологизама повезана је са одређеним проблемима и потенцијално погрешним закључцима.

Ако се присуство данас реликтних елемената своди искључиво на ово фразеолошко обележје, онда би за све фразеологизме било релативно лако утврдити време настанка јер би процеси примарне фразеологизације били највероватније

везани за ону језичку епоху у којој је данашњи реликтни елемент имао системски карактер, што свакако није исправна тврдња. Ово се може илустровати крилатицом *Der Wahn ist kurz, die Reu ist lang*. Наведена структура показује елизију вокала *-e* код друге именичке компоненте, једно од доминантних фонетских обележја средњевисоконемачког периода (1050–1350), а настала је тек након 1799. године јер води порекло из Шилерове (Friedrich Schiller) песме *Das Lied von der Glocke* (Ивановић, 2012: 133–134). Слично је и са фразеологизмом *hie und da*, са елизијом финалне ликвиде *r*, такође реликтом средњевисоконемачког периода, који у оваквом облику заживљава тек у епохи немачке класичне књижевности, и то захваљујући Гетеовој (Goethe) одлуци да га фаворизује у својим делима, што је такође много касније од периода када је елизија ликвиде *r* у системском смислу захватала једносложне речи немачког језика (Mettke, 2000: 87). Своћењем могућих узрока перзистенције реликтних елемената у структури фразеологизма искључиво на обележје њихове стабилности додатно би се негирао и дијахронијски динамизам фразеоексикона, тј. присуство различитих и често веома сложених спонтаних механизма нивелације према савременом језичком стању, којима фразеологизми одбацују фосилизоване елементе из своје структуре (Ивановић, 2012: 247–255).

Структурна стабилност схваћена кроз призму споријег дијахронијског динамизма немачког фразеоексикона искључиво је један од узрока за задржавање реликтних елемената, при чему веома често морају бити испуњени и остали, било спољашње, било унутрашње природе. Анализом обимнијег фразеолошког корпуса од 2344 фразеологизма (Ивановић, 2012: 3–4) дошло се до закључка да за данас присутна реликтна морфосинтаксичка обележја код појединих фразеологизма није одговорно искључиво обележје њихове структурне стабилности, већ се узроци перзистенције истих увек морају сагледавати у битно ширем контексту специфичности одређених подгрупа фразеологизма, вероватног времена њиховог настанка, комплексности њихове синтаксичке структуре, али и семантике, њиховог порекла као и утицаја страних језика на немачки.

2. Статус генитива у данашњем немачком језику

Иако је од свих падежа до данас задржао веома разуђену морфолошку маркираност (генитив сингулара има наставке *-(e)s*, *-(e)n*, *-(e)ns*, *-ø* у зависности од рода именице и њене припадности одређеној деклинационој парадигми), историја немачког језика обележена је непрекинутом тенденцијом сужавања његових синтаксичких функција (Nübling, Dammell и др., 2006: 102). Сматра се да су у савременом језику поједини семантички типови генитива добро очувани у функцији именичког атрибута у оквиру номиналне фразе (Engel, 2004: 294–29; Engel, Srdić и др., 2014: 56–57), иако и овде услед израженог морфолошког правила о „предуслову видљивости“ (нем. *Regel der „Sichtbarkeitsbedingung“*, *f*) генитив алтернира са предложно-падежним конструкцијама (Duden, 2005: 979). Врло ограничено је очуван као атрибут у оквиру адјективске фразе (Engel, 2004: 354), док се у адвербалној функцији као реченична допуна скоро изгубио, осим

код малобројне групе *verba iudicialia* (Engel, 2004: 98). Исто важи и за синтаксичку функцију реченичног додатка с обзиром на то да су многи такви генитиви већ по себи постали фразеологизми: *des Nachts, des Langen und Breiten, meines Erachtens* (Duden, 2005: 829).

Наведено важи и за фразеологију савременог немачког језика. У унутрашњој структури фразеологизма именички базични елемент у генитиву најчешће је атрибут синтаксички управној именичкој компоненти (*die Fleischtöpfe Ägyptens, Ende der Fahnenstange, mit allen Fasern seines/ihrer/... Herzens*), а као генитивска прономинална анафора са истом функцијом се јавља у канонском облику одређеног броја идиома и устаљених фраза, при чему код друге од наведених супкласа представља њихово дистинктивно обележје у односу на остале групе фразеологизама у облику реченице (*jmds. Thron wackelt, um jmds. Hand anhalten, sich an jmds. Hacken hängen*). Адвербални генитиви данас су у фразеологичкој реткост и показују апсолутну резистентност. Исто важи и за адноминални *genetivus superlativus* (нем. *Genitiv der Steigerung, m, Genetivus superlativus, m*), а узроке њихове перзистенције не треба сагледавати само у системској и дијахронијској стабилности, већ много шире.

3. Подврсте опсолетних генитива у немачкој фразеологији

У питању су три данас опсолетна генитива. Два су везана за адвербално поље и у функционалном смислу се могу сматрати фразеолошки изолованим, што значи да ван малог броја фразеологизама више нису у живој употреби у савременом немачком језику. У питању су адвербални посесивни генитив и генитив у функцији субјекта. Трећи је везан за именички базични елемент, није фразеолошки везан у функционалном смислу, али се у ванфразеолошкој употреби сматра стилски маркираним и ретким (Zilić, 2002: 121). Реч је о *genetivus-superlativus*-у.

3.1. Адвербални *genetivus possessivus*

Сматра се да је овај генитив био присутан у ие. прајезику, а најбоље је посведочен у грчком и латинском (Крахе, 1972: 77). У латинском се јављао уз глагол *esse* који је у наведеној конструкцији имао значење 'припадати': *Haec domus est patris* ('ова кућа припада оцу').

У поређењу са латинским, адвербални *genetivus possessivus* је у германским језицима битно ређе посведочен, јављао се уз глаголе *sein* и *werden* са значењем 'zum Bereich jmds. gehören', нпр. у готском: *hvarjis bize wairþiþ gens 'wessen von diesen die Frau sein wird'* (Крахе, 1972: 77). У старо- и средњевисоконемачком био је изузетно слабо посведочен, док се нешто чешће, иако је реч о периферном синтаксичком феномену, јављао током ранонеровисоконемачке епохе (1350–1650): *in dem, was meines Vaters ist* 'in dem, was meinem Vater angehört' (Крахе, 1972: 77). У данашњем језику је остао очуван као фразеолошки везан генитив у библијској крилатици *Gebt dem Kaiser, was des Kaisers ist und Gott, was Gottes ist* и њеним дериватима.

Осим опште дијахронијске тенденције везивања генитива за адноминално и његовог потискивања из адвербалног поља, узроци за слабу посведоченост овог семантичко-синтаксичког типа генитива нису најјаснији, али их вероватно треба тражити у изградњи осталих језичких средстава којима се могла исказати семантичка категорија посесивности (лексичка средства, посесивни датив, посесивни детерминатив).

3.2. Генитив у функцији субјекта

Генитив у функцији субјекта такође је наслеђе ие. синтаксе, а један од предуслова за генитивску форму субјекта је 3. лице сингулара или плурала и партиитивност у значењу целе реченице (Brugmann, 1922: 626; Brugmann/Delbrück, 1967: 567) због чега се неретко и назива партиитивним субјектом (Behaghel, 1923: 563). Исти предуслов важи и за германске језике, наводи се да је слабо посведочен у готском, и то увек у негираним реченицама, за старовисоконемачки језик нема података о посведочености, а нешто већи број примера са генитивским субјектом налази се у средњевисоконемачком периоду (Paul, 1959: 349–350; Behaghel, 1923: 563). У језику високе књижевности спорадично је био присутан до XVIII века (Jung, 1990: 75). У данашњем фразеолоксикону остао је очуван код устаљене фразе *Aller guten Dinge sind drei*.

3.3. *Genetivus superlativus*

Под овим термином се подразумева именички генитивски атрибут чија је формална специфичност редупликација именичког нуклеуса у облику генитива множине (чешћи случај) или генитива једнине (битно рећи случај). Наслеђе је ие. језика, а од германских језика најбоље га је очувао старонордијски: *karl karla* 'Held der Helden' (Krahe, 1972: 73–74; Wilmanns, 1909: 582). У историји немачког језика слабије је посведочен (Wilmanns, 1909: 582). У историјској синтакси се често сматра подврстом партиитивног генитива (Krahe, 1972: 73), што је само делимично тачно с обзиром на то да је семантичка специфичност овог генитивског атрибута истицање највишег степена одређене особине инхерентне именичком нуклеусу: *der König der Könige* 'der höchste König, unter allen Königen der höchste König'.

Данас се овај семантичко-синтаксички тип генитива веома ретко среће у немачкој фразеологији¹ код малог броја формално лако препознатљивих примера: *das Buch der Bücher* 'die Bibel' или *das Lied der Lieder* 'Hohelied Salomos'.

4. Узроци перзистенције опсолетних типова генитива

Узроке перзистенције реликтних структурних елемената у немачком фразеолоксикону није увек једноставно идентификовати с обзиром на то да за ми-

1 Редупликација се као језички феномен везује за различите језичке нивое. У историјском развоју германских језика редупликација се изгубила из морфологије, на нивоу творбе речи такође је реч о крајње периферном феномену, а у извесном смислу је остала очувана као синтаксичка редупликација, и то првенствено у северногерманским језицима (Костић-Томовић/Ивановић, 2019: 248; Bilandžija, 2017: 178–179).

нуле епохе у историји немачког језика не постоје фразеолошки речници са подацима о процесима примарне фразеологизације и лексикализованим примарним обликом, времену настанка, али и свим дијахронијским променама којима је одређени фразеологизам био захваћен.² При утврђивању ових узрока се зато морају доносити обазриви закључци засновани на схватању структурне стабилности *искључиво* као *релативног* и *једног од* узрока који изазивају задржавање реликтних обележја, али се увек морају узети у обзир и инхерентна обележја одређених група фразеологизама, као и спољашњи фактори, а закључци се могу уопштити тек након анализе обимнијег фразеолошког корпуса.

Од фактора који су одговорни за чување наведених типова генитива могу се издвојити: 1. немоделираност фразеолошке супкласе, 2. посредни утицај синтаксе класичних језика, 3. могућност секундарне фразеологизације и 4. библијско порекло фразеологизма.

4.1. Немоделираност фразеолошке супкласе

Немоделираност синтаксичке структуре као инхерентно обележје одређених фразеолошких супкласа у великој мери се може сматрати узроком за перзистенцију реликтних елемената у синтаксичкој структури фразеологизма. Насупрот томе, под моделираношћу синтаксичке структуре се у фразеологији подразумева постојање инваријантног синтаксичког обрасца који се попуњава различитим компонентским саставом, а резултат су серије новонасталих фразеологизама, макар и ограничене, које искључују реликтна синтаксичка обележја (Ивановић, 2012: 194). Другим речима, оне фразеолошке супкласе, које не подлежу инваријантним синтаксичким моделима, показују увек већу могућност да у својој структури садрже реликтне синтаксичке елементе. Резултат немоделираности фразеолошке супкласе се по правилу очитује већим бројем различитих реликтних синтаксичких обележја у структури фразеологизма, при чему је свако од њих најчешће врло ретко или је, у екстремном случају, сингуларног карактера. Ово је у основи случај и са генитивским субјектом, али и са адвербалним посесивним генитивом. Први од наведених генитива среће се код наведене устаљене фразе, други код наведене библијске крилатице, а обе супкласе се сматрају синтаксички веома хетерогеним јер им није инхерентно обележје синтаксичке моделираности.

4.2. Посредни утицај синтаксе класичних језика

Утицај синтаксе класичних језика може се претпоставити као узрок за перзистенцију адвербалног посесивног генитива и *genitivus-a superlativus-a*.

Изнете чињенице о доброј очуваности адвербалног посесивног генитива у грчком и латинском, као и о његовој реткој посведочености у најстаријим

2 До сада једини фразеолошки речник за средњевисоконемачки период је *Phraseologisches Wörterbuch des Mittelhochdeutschen* Јеска Фридриха (Jesko Friedrich) из 2006. године. Иако јесте значајно лексикографско остварење, обрађује само једну од три минуле епохе у историји немачког језика. О значају наведеног речника за немачку лексикографију фразеологију уп. Kostić-Tomović, 2017: 268–269.

слојевима свих германских језика, али и у периоду старо- и средњевисоконемачког, те његовом чешћем јављању на почетку ранонововисоконемачке епохе, и то превасходно у узвишеном књижевном стилу, у који је ушао под утицајем језика Библије (Behaghel, 1923: 580), иду у прилог закључку да је језик *Вулгате* према латинском преводу Јеронима Стридонског (лат. Eusebius Sophronius Hieronymus), а посебно након штампања *Гутенбергове Библије* (нем. *Gutenberg-Bibel*) између 1452. и 1454. имао битну улогу, бар када је реч о ученом слоју друштва. У латинском тексту се већ јавља посесивни генитив са глаголом *esse* као основа за немачку библијску крилатицу: [...] *que sunt Caesaris, Caesari, et que sunt Dei, Deo* (Mt, 22, 21). Свакако да је и *Ментелова Библија* (нем. *Mentelin-Bibel*), први превод Библије на немачки језик из 1466. године, био од утицаја на могуће прихватање посесивног адвербалног генитива, а посебно с обзиром на то што је језик овог превода био изузетно архаичан за то време и верно се држао латинског текста *Вулгате* тако да је без знања латинског било веома тешко разумети немачки превод (Gerhard, Dreeßen, 1970: XIV). Нема никакве сумње да је каснији, а истовремено и одлучујући утицај на етаблирање крилатице са наведеним типом генитива у периоду развијене и касне ранонововисоконемачке епохе имао Лутеров (Martin Luther) превод Библије са старогрчког и хебрејског на немачки из 1534. године: *Gebet dem Kaiser, was des Kaisers ist, vnd Gotte, was Gottes ist* (Mt, 22, 21), која је са редусликованим опсолетним адвербалним посесивним генитивом остала очувана и у фразеолоксикону савременог немачког језика.

Утицај латинског језика се као фактор перзистенције не може занемарити ни код компонентних номиналних идиома са *genitivus*-ом *superlativus*-ом као атрибуту именичке компоненте типа *das Buch der Bücher* или *das Lied der Lieder*. Бехагел је чак мишљења да су коокуренције са овим типом генитива директни преводи са латинског језика *Вулгате*: *canticum canticorum, saecula saeculorum* (Behaghel, 1923: 525). Исправност Бехагелове тврдње индиректно се може доказати и чињеницом да су адноминални генитивски суперлативуси, али и остали типови именичких генитивских атрибута у старијим језичким периодима немачког језика, најчешће били препонирани: *aller noete not, aller künste kunst*. Позициона померања атрибута из левог у десно поље номиналне фразе представљају јако дуг и веома спор дијахронијски процес. Обимнија истраживања показују да је тек око 1500. године (врхунац ранонововисоконемачке епохе) само око 53% генитивских атрибута постпонирано у односу на свој именички нуклеус, а да је око 1700. године (нововисоконемачка епоха) број постпонираних атрибута износио тек 64% (Nübling, Dammel и др., 2006: 100). Ако би једини узрок перзистенције овог типа генитива код наведених фразеологизма била њихова структурна стабилност и ако би се апстраховао директан утицај латинске синтаксе, онда би оба данас вероватно морала имати лексикализоване облике са атрибутима у левој пољу номиналне фразе, што је и било обележје немачке синтаксе у ранијим периодима: **der Bücher Buch* односно **der Lieder Lied*.

4.3. Процеси секундарне фразеологизације

И спонтани творбени процеси једног фразеологизма од другог могу бити узрок за перзистенцију опсолетног адвербалног генитива. Под секундарном фразеологизацијом се подразумевају веома комплексни процеси најчешће синтаксичке редукције или трансформације који су праћени елиминацијом одређеног броја компонената, али и значењским уопштавањем. Примарни облик библијске крилатице гласи *Gebet dem Kaiser, was des Kaisers ist, und Gotte, was Gottes ist* са синтаксичком редупликацијом адвербалног посесивног генитива. Као резултати секундарне фразеологизације лексикализоване су и крилатице у облику реченице *Man soll dem Kaiser geben, was des Kaisers ist*, где се генерализација значења реализује помоћу актуализације неодређене заменице *man*, а примарна јусивност помоћу модалног глагола, али и инфинитивне фразе *dem Kaiser geben, was des Kaisers ist*. Код фразеолошких деривата се не уочава синтаксичка редупликација посесивног генитива, али се исти задржава, а коегзистенција сва три облика у фразеолексикону савременог немачког језика свакако обезбеђује да се овај тип генитива у даљем развоју немачког језика дуже задржи.

4.4. Библијско порекло фразеологизама

Свакако да и библијско порекло фразеологизма има великог утицаја на перзистенцију опсолетног адвербалног генитива и *genetivus-a superlativus-a*. Примарни текст из којег потичу фразеологизми одликује се архаичним елементима у вишем степену, и то на различитим језичким нивоима (морфолошком, лексичком, синтаксичком) и они се као такви преносе и у крилатице, а велики културолошки значај библијског текста несумњиво да има значаја и у погледу чешће актуализације библијских фразеологизама у различитим контекстима, што свакако доприноси и перзистенцији опсолетних генитива.

5. Закључак

Структурној стабилности фразеологизма као посебном дистинктивном обележју немачка фразеологија је у досадашњим истраживањима поклањала велику пажњу. Структурна стабилност се традиционално дефинише као релативно висок степен устаљености компонентског састава фразеологизма, висок степен трансформационих рестрикција, али и узрок за перзистенцију реликтних елемената у формалној структури одређеног броја фразеологизама.

У раду се полази од претпоставке да структурна стабилност схваћена као спорији дијахронијски динамизам представља само један од могућих узрока перзистенције реликтних синтаксичких елемената у данашњој фразеологији. Анализом малог броја фразеологизама са очуваним опсолетним генитивима у својој формалној структури (адвербални *genetivus possessivus*, субјекат у генитиву и *genetivus superlativus*) дошло се до закључка да су поред структурне стабилности за перзистенцију реликтних синтаксичких обележја фразеологизама у савременом немачком језику релевантни и немоделираност фразеолошке супкласе, утицај синтаксе класичних језика, процеси секундарне фразеологизације, али и библијско порекло фразеологизама. Од будућих истраживања се

очекује да анализом обимнијег корпуса фразеологизама са реликтивним синтаксичким обележјима установи и остале могуће узроке перзистенције наведених обележја, чиме би се не само редефинисало схватање структурне стабилности фразеологизама, већ и стекла много прецизнија слика о компликованим дијахроничким механизмима којима је захваћен фразеоексон немачког језика.

Литература

- Ивановић, Б. (2012). *Рецесивна обележја немачких фразеологизама и тенденција нивелације према савременом језичком стању* (необјављена докторска дисертација). Филолошки факултет, Београд.
- [Ivanović, B. (2012). *Recesivna obeležja nemačkih frazeologizama i tendencija nivelacije prema savremenom jezičkom stanju* (neobjavljena doktorska disertacija). Filološki fakultet, Beograd]
- Костић-Томовић, Ј., Ивановић, Б. (2019). Унутрашња редупликација у немачком језику између језичке историје и актуелних тенденција. In А. Крстановић & Љ. Аћимовић (Ed.), *Компаратистичка истраживања. Зборник филолошких прилога у част проф. др Ради Станаревић* (pp. 248–259). Бања Лука: Филолошки факултет.
- [Kostić-Tomović, J., Ivanović, B. (2019). Unutrašnja reduplikacija u nemačkom jeziku između jezičke istorije i aktuelnih tendencija. In A. Krstanović & Lj. Aćimović (Ed.), *Komparatistička istraživanja. Zbornik filoloških priloga u čast prof. dr Radi Stanarević* (pp. 248–259). Banja Luka: Filološki fakultet]
- Behaghel, O. (1923). *Deutsche Syntax. Eine geschichtliche Darstellung* (Bd. I). Heidelberg: Carl Winter's Universitätsbuchhandlung.
- Bilandžija, S. (2017). *Slaganje u skandinavskim jezicima – prototip i periferija*. Beograd: FOCUS – Forum za interkulturnu komunikaciju.
- Brugmann, K. (1922). *Kurze vergleichende Grammatik der indogermanischen Sprachen*. Berlin/Leipzig: Walter de Gruyter/J. Guttentag, Verlagsbuchhandlung/Georg Reimer/Karl J. Trübner/Veit & COMP.
- Brugmann, K., Delbrück, B. (1967). *Grundriß der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen*. Zweiter Band: Lehre von den Wortformen und ihrem Gebrauch. Berlin: Walter de Gruyter & Co.
- Burger, H. (2003). *Phraseologie. Eine Einführung am Beispiel des Deutschen*. Berlin: Erich Schmidt Verlag.
- Duden (2005). *Die Grammatik* (Bd. 4). Mannheim-Leipzig-Wien-Zürich: Dudenverlag.
- Engel, U. (2004). *Deutsche Grammatik*. München: Iudicium.
- Engel, U., Srdić, S., Đurović, A., Alanović, M. (2014). *Deutsch-serbische kontrastive Grammatik. Das Nomen und der nominale Bereich*. München/Berlin/Washington D.C.: Verlag Otto Sagner.
- Fleischer, W (1997). *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*. Tübingen: Max Nimeyer Verlag.

- Gerhard, Chr., Dreessen, W.-O. (1970). *Die Evangelien der guten Meister von Prag*. München: Wilhelm Fink Verlag.
- Häcki Buhofer, A. (1999). Psycholinguistik der Phraseologie. *Studia Germanica Universitatis Vesprimiensis*, 2, 199–216.
- Häcki Buhofer, A. (1989). Psycholinguistische Aspekte in der Bildhaftigkeit von Phraseologismen. In G. Gréciano (Ed.), *Europhras 88. Phraséologie Contrastive* (pp. 165–175). Strasbourg: Université des sciences humaines, département d'études allemandes.
- Jung, W. (1990). *Deutsche Grammatik*. Mannheim/Leipzig: Bibliographisches Institut.
- Kostić-Tomović, J. (2017). *Savremena nemačka leksikografija*. Beograd: FOCUS – Forum za interkulturnu komunikaciju.
- Krahe, H. (1972). *Grundzüge der vergleichenden Syntax der indogermanischen Sprachen*. Innsbruck: IBS Institut für Sprachwissenschaft.
- Mettke, H. (2000). *Mittelhochdeutsche Grammatik*. Tübingen: Max Nimeyer Verlag.
- Nübling, D., Dammel, A., Duke, J., Szszeponiak, R. (2006). *Historische Sprachwissenschaft des Deutschen. Eine Einführung in die Prinzipien des Sprachwandels*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Palm, Chr. (1997). *Phraseologie. Eine Einführung*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Paul, H. (1959). *Deutsche Grammatik*. Bd. III. Teil IV: Syntax (erste Hälfte). Halle (Saale): VEB Max Nimeyer Verlag.
- Römer, Chr. (2006). *Morphologie der deutschen Sprache*. Tübingen/Basel: A. Francke.
- Römer, Chr., Matzke, B. (2005). *Lexikologie des Deutschen. Eine Einführung*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Schippan, Th. (1992). *Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache*. Tübingen: Max Nimeyer Verlag.
- Wilmanns, W. (1909). *Deutsche Grammatik. Gotisch, Alt-, Mittel- und Neuhochdeutsch*. Dritte Abteilung: Flexion. Strassburg: Verlag von Karl J. Trübner.
- Zilić, E. (2002). *Syntax der deutschen Gegenwartssprache*. Zenica: Dom štampe.

Branislav D. Ivanović

Zusammenfassung

URSACHEN VON PERSISTENZ DER OBSOLETEN GENITIVE IN DER DEUTSCHEN PHRASEOLOGIE

In den bisherigen Untersuchungen wurde der strukturellen Festigkeit als einem der vier distinktiven Merkmale des Phraseologismus sehr große Aufmerksamkeit gewidmet. Traditionell wird die strukturelle Festigkeit der Phraseologismen als ein hoher Stabilitätsgrad hinsichtlich des Komponentenbestandes und hinsichtlich der möglichen syntaktischen Transformationen definiert. Darüber hinaus gilt dieses phraseologische Merkmal als unmittelbare Ursache von Persistenz der aus den älteren Sprachstufen ererbten und in der deutschen

Gegenwartssprache fossilisierten Elemente in der syntaktischen Struktur, die bei einer geringeren Anzahl von Phraseologismen identifiziert werden kann. Die vorliegende Arbeit ist bestrebt, diese zu enge Auffassung von Festigkeit als der einzigen Ursache für die Persistenz der fossilisierten syntaktischen Struktur in der Gegenwartssprache genauer zu bestimmen und anhand von ausgewählten Phraseologismen mit den obsoleten Genitivtypen (adverbaler *Genetivus possessivus*, Subjekt im Genitiv und adnominaler *Genetivus superlativus*) weitere mögliche Ursachen für die Persistenz der fossilisierten syntaktischen Elemente im heutigen Phraseolexikon anzunehmen. Aus der Analyse ist zu schließen, dass neben der strukturellen Festigkeit auch weitere Ursachen für das Bestehenbleiben der fossilisierten syntaktischen Elemente in der phraseologischen Formativstruktur festgestellt werden können: Nicht-Modelliertheit der phraseologischen Subklasse, Einfluss der Syntax der klassischen Sprachen auf das Deutsche, sekundäre Phraseologisierungsprozesse sowie biblische Herkunft der Phraseologismen.

Schlüsselwörter:

Phraseologismus, phraseologische Stabilität, fossilisierte syntaktische Merkmale, obsolete Genitivformen, adverbaler *Genetivus possessivus*, Genitiv der Steigerung, Genitivsubjekt

Summary

CAUSES OF THE PERSISTENCE OF OBSOLETE GENITIVE FORMS IN GERMAN PHRASEOLOGY

Structural stability of idiomatic phrases has been an important topic in German phraseology research, and it has been recognized as its distinctive feature. Structural stability is traditionally defined as a relatively high degree of selectional constraint of components within a phrase, a high degree of transformational restrictions, but it is also perceived as the reason why archaic elements persist in the formal structure of a number of idiomatic phrases.

The premise of this paper is that structural stability, perceived as a slower diachronic dynamism, is only one of many possible reasons why archaic syntactic elements have been continuously present in contemporary phraseology. After analyzing a smaller number of idiomatic phrases preserving obsolete genitive forms in their formal structure (adverbial *genetivus possessivus*, genitive subject, and *genetivus superlativus*) the author concludes that there are other relevant factors besides structural stability that contribute to the persistence of archaic syntactic features. These factors include the lack of predefined syntactic models, the influence of syntactic models stemming from classical languages, processes of secondary phraseologization, as well as their

biblical origins. Further research is expected to analyze more comprehensive corpora of idiomatic phrases showing archaic syntactic features and establish other possible reasons for the persistence of these features. This would not only redefine the notion of structural stability, but also give a much more detailed account of complex diachronic mechanisms that operate within the phraseological lexicon of contemporary German.

Key words:

phrase, phraseological stability, frozen syntactic features, obsolete genitive forms, adverbial possessive genitive, genetivus superlativus, genitive subject